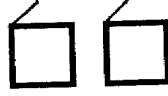

वाडटे पिराये वांगडा तरनाटी जायत वचपी

'गोंयची अरिम्ताय'

(दुसरे उजवाडावणे निमतान मुजरत घेतिल्ली पुनर्दखल)

किरण बुडकुले

कोंकणी साहित्यविश्वांत खळखळीत हांशाचो निर्मळ वझरो अ.ना. साहित्यान केळयला. हांशाचे पाट कोंकणीच्या कुळागरांत खेळयतां खेळयतां तांणी निरोगी विनोदाचें नितळ उदक कोंकणी गद्याचे पानवेलीक घसघशीत हातान पावयलां... हे लेखांमाळेक आमी दोट्टी तोखणायेची हकदार मानतले. एक, गोंया फुडलीं तत्कालीन आव्हानां पेलपी बरप म्हूण, आनी दुसरें, शैली, भास आनी आशय ह्या सगळ्या आंगांनी कोंकणी साहित्यांतलें लळीत लेखांचें दालन समृद्ध करपी लिखाण म्हूण.

स मिक्षात्मक घाटणिवें बरप करतल्याची सर निकतेंच नुस्तें खावंक शिकतल्या भुरग्यावांगडा करूंक फाव. मेण्याचे रूचीन जशें एकाद्रें भुरगें खंयचेय उंडयेक तोंड आंठ करता, तसोच समिक्षक्य सुरबूस साहित्याचे आशेन मेळत त्या पुस्तकाक घांस मारूंक पळेता. परिणाम...? केन्ना केन्ना जिबेर रूचीक कपो पडटा खरो, पूण जायत्या फावटीं पोंवशेल्ल्या पोस्ताचेर ताका समाधान मानचें पडटा. आनी क्वचीत केन्नाय जबर सुवादीक साहित्याआड दडून खडेगांत समिक्षा बरोवचेले सत्वताळणें आव्हानय कल्ले कांटो कसो पोराच्या ताळ्याक रोमता. म्हणच आसा - जावें त्याच्या वंशा...

अ. ना. म्हांबयाचें खंयचेंय पुस्तक मात ह्या सगळ्याक आडवाद थारता. म्हजेपुरतें उलोवचें जाल्यार, तांगेलीं पुस्तकां म्हळ्यार 'नव्या नुस्तेंखायच्याच्या पानार पडिल्ल्यो चुरचुरीत तळिल्ल्यो ताज्यो वागयो.'

कोंकणी साहित्यविश्वतांत खळखळीत हांशाचो निर्मळ वझरो अ.ना. साहित्यान केळ्यला. हांशाचे हे पाट कोंकणीच्या कुळागरांत खेळयतां खेळयतां, तांणी निरोगी विनोदाचें नितळ उदक कोंकणी गद्याचे पानवेलीक घसघशीत हातान पावयलां हातुंतय दुबाव ना. हाकाच लागून तांगेल्या बरपाची छाप वाचप्याच्या मनावेल्यान सोंपेपणी पुसून वचना.

आज सुमार १७ वर्सांनी 'गोंयची अस्मिताय' ह्या तांगेल्या पुस्तकाची दुसरी उजवाडावणी हातांत आयली. उगडासपाटये वेल्यान विसरायेचो हात भोंविल्ल्यान पुस्तकाचें नांव लक्षांत नाशिल्लें. पूण पान परतिलां मात... लेखाफाटल्यान लेख माथाळो देखल्या खिणाक 'जशाक तशें' यादिके फास्केत जिते जाले. विनोदी बरप लेगीत निखटें रुचिकूच न्हय, जाल्यार 'घिरायूय आसूं येता हाची हाचेपरस आनीक सोबीत पत खंयची आसतली ?

विनोदी बरपाच्या उल्लेखा वेल्यान लक्षांत आयलें: व्यंग, विनोद आनी विचार हांची 'मिसळ' विंगड विंगड भासांतल्या वेगळ्या वेगळ्या बरोवप्यां लागीं चोखूंक मेळटा. मात, सुवादीक आसुनूय ती चड तेंप पचना. पूण निखटी विनोदी भेळ-पुरी करिनासतना, जेन्ना बरोवपी व्यंग-उपहास, विनोद-विरोधाभास हांकां विचारीक 'जोड' दिवन आपणा, ले सहाणभूतिची आनी समजिकायेची 'ऊब'य दिता तेन्नाच त्या विनोदी बरपाक एक विचारीक प्रगल्भताय आनी साहित्यीक पुश्टकताय लाभता.

तशें पळेवंक गेल्यार, वाचप्यां वांगडा खिणयाळो ताल सादूक विनोदी बरोवप्याक व्यंग आनी हांसो हांची धिगी पुरो जाता. पूण वाचपी-बरोवपी हांची सासणाच्या स्वरुपाची लय जुळटली जाल्यार मात व्यंग आनी हांशा वांगडा जिणेविशीं सुजाण समरसताय उक्तावपी मेकळी वृत्ती लेखका कडेन आसची पडटा. कोंकणी वाचप्याच्या बऱ्या नशिबान अ. ना. बाबाच्या बरपांत ती ताका सदांकाळ मेळत आयल्या. देखीक, तांगेलें गोंयकार हिंदू आनी क्रिस्तांव हांच्या घरादाराविशिंचे ओडी वेलें हें विधान घेवंचा: 'गांव-घर, फामिलिची दोगांकूय ओड आसा. पूण हे ओडीक लागून एकलो तांकां सोडूंक शकना जाल्यार हे ओडीक लागून दुसरो तांकां सोडटा.' (पा. ८४-९५).

हलकी-फुलकी भासली तरी विनोदी बरपासारकी जड आनी काडाओडिंची दुसरी लेखनाची पत घडये नासुंये. विनोदाची झालर चडोवन, विचारांचे पालखेंत संवेदनशिलतायेची स्थापना करून निरिक्षणाच्या खांदार समजिकायेची मिरवणूक काडप म्हळ्यार विनोदी साहित्य बरोवप! हाचे वेल्यान अचळय बरोवन जालां, अशें भासोवपी लेखन करपी बरोवपी कितली जबरदस्त नियाळणी आनी गंभीर धिंतप करता हें कळटां. वाचप्याचे विनोदबुद्धीक खातकुतल्यो करतां करतां, वयलेवयर आनी वाचप्याचे सद्दिवेकबुद्धीक नकळटां आफुडप म्हळ्यार सुयेअग्रार ऐव तेलप. अशें तसेन बुद्दिची खावड मेळून पोसवलेलें बरप वाचुनूय वाचप्याचो बुद्दीक अहंगड तिगोवपाची जतनाय घेवप, हें कितलें म्हा-कठीण काम, हाची जाणविकाय खडेगांत बरोवप्याक आनी सुजाण

वाचप्याकच आसुंये. जे उमेदीन अ. ना. म्हांबरो हें नांव कोंकणी वाचप्यांचे जिबेर घोळटा, तिचे वेल्यान तांगेली विनोदी बरपावेली सिद्धहस्त कमाविशीं सिद्ध जाता.

शैलीदार भोंसंगी भास, विरवरीत घरगुती उतरावळ, सरभोंवतणच्या वातावरणाचो नेटको उपेग, दिसपट्टे जिणेचो जुस्ताजुस्त संदर्भ, सामको संवकळिचो विशय आसुनूय तेंचतेंपणाची साय अळम हातान कुशीक सारपी निवेदन - ह्या सगळ्या साहित्य गुणांचो आपरोस म्हळ्यार अ.ना. बाबांची 'गोंयची अस्मिताय'. हे माथाळो 'पितापिताया' खरो, पूण खांपो बरोवपी सदचे संवकळिच्या विशयांतल्यानय आशयाचें आगळेंपण उक्तावंक पाकता. हे बाबतींत विनोदी बरोवप्याची तुळा अहताशी बॉलरावांगडा करूंक जाता. बॉलराक जशी खेळपट्टी आनी बॅटस्मनाचो कल पळोवन अमके तरेची बोलींग घालपाची शिटुकसाण जाय, तशीच विनोदी बरोवप्याकय भाशेची पीच आनी वाचप्यांची नाडी पळोवनच विशयाची बोलींग घालचेली अक्कलहुशारी आसची पडटा. भास बरी फिरकी घेत जाल्यार बोलिंगेक धार येता. पूण विशयांची बोलींग कितलीय प्रभावी आसली तरी भाशेची पीच साथ दिना जाल्यार कपलार हात...! अ.ना.ची बोलींग कितली प्रभावी आनी तांची भास कितली साथ-दिणी हें वाचले बगर कळपाचें ना!

विनोदी लेखनाक वाचप्याची नाडी कित्याक वळखुची पडटा हाचें कारण समजूक सोंपें. विनोदी बरप 'चड करून' तत्कालीन विशयांक-व्यक्तींक-घडणुकांक धरून बळटा. हे तरेच्या बरपाचो हावेस, गंभीर वा शोकात्म बरपावरी कालातीत मानवी अणभवांचे पटयेर मनशाच्या सर्वांगीण भावविशवाचो आलेख काडप वा मानवी वेव्हारांचो-सुखदुख्खांचो पये पयेचो हिशेब मांडप हो नासता. ताचो हेतू आसता, वाचप्याच्या वेगान धांवपी विशयांच्या घोड्यार सुवार जावन जिविताच्या रथांतल्या उडट्या व्यक्ती-घडणुकांचें निसट्टें चित्र रेखाटप. विशेश म्हळ्यार, तें रेखतां-रेखतां, जिणेविशीं उदासीन आसपी वाचप्याक जिविताचे देंवते-चडटेची जाणविकाय, खोलाय आनी विशाळताय हांचे विशीं जागरूक दवरप; जिविताच्या आकळनाशिल्ल्या पूण समजूक सोंप्यो दिसपी गजालीं फाटलें कुवाडें हय-न्हयशें सामकारावन ताका अंतर्मुख करप; समाजीक आनी व्यक्तिगत जिणेंतलो विरोधाभास, व्यंगां आनी उपेणणां उक्तावन ताच्या विचारांक चालना दिवप. पूण हें सगळें करतना ताणें ताच्या भावनांक खुबळावपाचें वा भावविशवाक धवळपाचें टाळूंक जाय. तेच वांगडा कसलीय विधानां करतना वाचप्याचे जिणे विशिंचो लागींचार आनी आस्त हांकां सांबाळचेली लागणुकूय विनोदी बरपाक पेलची पडटा. जें विनोदी बरप वाचप्याक निर्शेणी हाडटा तें आपणाली जापसालदारकी कितल्यो पेलता हो प्रस्न आसा. जरी हो प्रस्न खिणभर कुशीक सारलो, तरी एके वस्तुस्थिती कडेन आडनदर करूंक जायना. जिणेविशीं वाचप्याची आस्त आनी आस्था तिगोवंक चुकिल्लें विनोदी साहित्य निर्जिव आनी सुको सडसडीत हांसो फांकरता. हाका लागून तें कृत्रीम आनी थोड्या काळाचें थारता. हाचे उरफाटें दोशांच्यो तवळ्यो-बावल्यो करपी आनी तातुंतल्या अनिशटाचीं आलांकिलां काडपी विनोद सक्षम, जिवो आनी 'सदानंदी' थारता.

अ.ना.बाबांची 'गोंयची अस्मिताय' अशेच तरेची वळखिची पूण रंगयाळी, टवटवीत आनी सदाबहार अशी सदाफुली. तिका लेखकाच्या नीज दुस्त्वासांचो, कुत्राटकायेचो आनी आत्मप्रीदीचो मात लेगीत 'वास' ना, हें तिचें एक मुजरत लक्षांत दवरी सारकें येस. चडावत विनोदी बरप ह्या तीन दुर्गुणांक पयस दवरपांत. उणें पडटा. हें तोच लेखक करूंक शकता जो आपणाकय हेरांभाशेन - खासाकरून वाचप्यां भाशेन एक सादारण व्यक्ती कसो लेखता, ताचे मदीं भरसून वचून आपणाकय चुकांचो, कुतांचो, खतांचो वांटेकार धरता. 'गोंयची अस्मिताय' तलें अ.ना.बाबाचें एक विधान अशे तरेचे समजिकायेची देख म्हूण घेवं येता.

“शेंकड्यांनी वर्सा एकठांय रावुनय गोंयकार हिन्दू आनी क्रिस्तांव एकामेकांक सारके वळखूंक पावल्यात अशें म्हाका दिसना. देखून खंयच्याय गोंयकार बरप्याचे बरपावळींतल्यान आख्ख्या गोंयचें चित्र येवंक पावना. हो दोश ह्याय पुस्तकांत दिसतलो.” अ.ना.चें आनी वाचप्यांचें ‘सूत’ कशें जमलां हें दाखोवंक वयलीं दोनच वाक्यां पुरो.

पयल्या वाचनाच्या मंद उजवाडांत लेगीत अ.ना. बाबांच्या बरपांतले कितलेशे गूण नदरेंत भरतात. अ.ना.ची भास ही एक अप्रुपाची देण. उपाट सादेपणांत लेगीत अजापाचो दिमाख भिरोवपी. ओडलायणी, कंवळी आनी मेकळी. तिचेर तांगेले ‘सदचे तरिकूय वेंचीक’ उतरावळीन अगळोच भांगरावर्ख चडयला. अ.ना.चे भाशेंत गोंय मुक्तिवेळावयल्या सुशिक्षीत मध्यमवर्गीं घराब्यांतले भाशेचो शब्दकोश उक्तो जाल्लो पळोवंक मेळटा. तांची कोंकणी म्हळ्यार आर्विल्ली तशी पुर्विल्ली; फिरंगी तशीं गांवठी उतरां घेवन घडिल्लें तें एक सोबीत मोख. अ.ना.बाबाक हो उतरांचीं मोख्रां करपाचो गूण तमाम गोंयकारांमदीं दिसला. ते म्हणटात, “गोंयकारांनी उतरां भोंवतणीं अशीं अर्थाचीं कपयाळीं रचल्यांत.” खासा अ.ना.बाबालें एक कपयाळें देखचें जाल्यार “एकाद्रया गांवच्या गोपाळकृष्णाक तो सगळ्यो राटावळी करता म्हणून... लोक सर्वपल्ली गोपाळकृष्णन म्हणटात तेन्ना... तिरसुवादपणा बराबरूच तांगेली फीन तकलीय दिसून येता.” असो निर्मळ हांसो फुलोवपी विनोद कोणाक मानचो ना? ताचे फाटली कुशाग्र बुदवंतकाय आनी कुशळ शब्दखेळ कोणाक जाणवचो ना?

विनोद जायत्या तरांचो आसूं येता. समाजीक धोंगां-पोंगां उक्ताडार घालपी, व्यक्तीचीं जावं संस्थेचीं उणेपणां अचळ्य वारेवपी, समाजमनाची व्यंगां दाखयतना रस्मी चिमटे काडपी, प्रतिकूल परिस्थितीचेर उपहासाची पावत ओडपी आनी मनीस सभावांतलो विरोधाभास व्यक्त करपी. अ.ना. म्हांबरो ह्या सगळ्या पतिंच्या विनोदाक आपल्या बरपा कांट्यार जुस्त तोलतात. देखी दीत तितल्यो उण्यो. तरी कांय देखीं कडेन वाचप्यांचें लक्ष मुजरत ओडन दिसता. विशेष म्हळ्यार, कांय वेळार ह्यो देखी वयर सांगिल्ल्या तरांमदल्या, एकापरस चड तरांच्या विनोदाकय लागू जातात.

१) “... ज्या चल्या भुरग्यान चलयेच्या बापायच्यो व्हाणो चडान चड झरयल्यात त्या चल्या भुरग्याली चडान चड तुस्त तुमकां तेच चलयेच्या बापाय कडल्यान आयकूंक मेळटा – लमन थारतकूच. एक फावट लमन थारलें म्हणटकूच चलयेच्या बापायच्या तोंडाक आपल्या जांय्याची तुस्त करतना सामके फोड येतात.” (पा. ३२). हांगा एके समाजीक अनिश्टतायेवेलें माशय आनी विनोदाफाटली खंत नदरेंत भरता.

२) “गोंयच्या ह्या लमनाच्या वेव्हारांत... चारित्र्य म्हणटात तें फक्कत चलयेकूच लगता, चल्याक लागना.” उपहासाचें अस्तर कुशीक सारल्यार हांगा आमचे समाजजिणेंतलो काळोकिट्ट यथार्थ आनी एक अटळ वास्तविकतायेवेलें खर व्यंग दिश्टी पडटाच, विचारय करूंक लायता.

३) “पिशांक शिंगां नासतात तशीं तीं गोंयच्या फुडाऱ्यांकूय नासतात. पूण अशेंय आसतना गोंयचे फुडारी म्हणटात ते रोखडेच वळखूंक येतात... एकाद्रो गोंयकार आदीं कितलोय अर्बत आसलो तरी फुडारी जातकूच तो बरो लापीट जाता. आदीं तो कितलोय तोंडदुर्बळ आसलो तरी... सामको वाचाविदळ जाता...”. हांतुंतली विनोद आनी सत्यपरिस्थितीची निसरगांट अ.ना.च्या सुक्षीम निरीक्षणाची आनी जुस्ताजुस्त बरोवपाचे रितीची गवाय दिता.

४) “गोंयांत बायलांचीं भगिनीमंडळां आसात, तशीं दादल्यांचीं भाऊमंडळांय आसात... खंयच्याय प्रसंगाक सोबसो दबाजो कशें तरेन करचो हें फक्कत ह्या लोकांकूच कळटा. देखीक, आख्ख्या देशांत जेन्ना ‘जंगली जनावरांचें सप्तक, (Wild Life Week) चालू आसता, तेन्ना गोंयचो एकाद्रो लायन्स क्लब लायन वागाचो जावं लायन कोल्याचो सत्कार करता.” (पा. ७५). ह्या रस्मी चिमट्यांचो वळ दिसता ताचेपरस

कितलो खर आसा हें चिमटो बसता तोच सांगुंये.

५) “दोगूय कोंकणीवादी आनी मराठीवादी उतरापावलाक कृष्णदास शामा, फादर स्टीफन्स, कुन्य रिव्दार, ग्रियर्सन, मांडारकर, शणै गोंयबाब, कत्रे, प्रियोळकर हांचीं नांवां घेवंक लागले. वादांतले मनीस एकामेकांक जापो दितासतना आपणाक जायजायतें म्हणटाले आनी तें अमक्या-अमक्यान म्हळां अशें म्हणून खंयच्याय पुर्विल्ल्या संशोधकाच्या जावं साहित्यिकाच्या नांवार खपयताले. (पा. ६६). हें निरीक्षण आज लेगीत गोंयांत चलतल्या बऱ्याच वादांक व्हडा प्रमाणार लागू जाता, हें कोण सभागी न्हयकारीत? ह्या विधानांत खातकुतली आसा, अतिताय लेगीत आसा पूण वस्तुस्थितीच्या मिरसांगेचो भगमगय आसा.

६) “गोंय स्वतंत्र जायमेरेन हांगाचे अर्देअदीक भाटकार काबार जाले. कुळकायदो येनाफुडें ते खऱ्या अर्थान ‘पॉब्र फिदाल्म’ जाले... हाचे उरफाटें, स्वतंत्रतायेचो फायदो चडानचड ब्लॉकशिस्तांक जालो... तांतले कांय जाण आपूण ‘पॉलिटिकल सफरर’ म्हणूंक लागले.” (पा. ३७). जाका गोंयची तत्कालीन समाजीक-राजकी परिस्थिती जुस्त खबर आसा, तो कोणच ह्या ‘खोरजीवाल्या’ विधानांतलो हांसो आनी खाज वेगळी काडूंक चुकचोना.

निमाणें एकच सांगन दिसता. दर एकल्या बरोवप्याचीं कांय शक्तिस्थळां आनी आवडिचीं प्रमेयां आसतात, तशेंच ताचे दुर्बळ पोंत आनी उणेपणांय आसूं येतात. कोणाकोणाकय अ.ना.बाबाचो गोंय-गोंयकारांविशींचो मोग आनी चिकित्सा अशेच तरेन तांची शक्त वा तांचो दोश दिसूं येत. आयच्या तटस्थ आनी दूरस्थ वाचप्याक ह्या लेख-संग्रहांत विशयाचें तेंचतेंपण दिसुंये. पूण ज्या काळार हे लेख जल्माक आयले ताची जाणविकाय दवरल्यार अ.ना.बाबान तेन्ना ‘गोंयची अस्मिताय’ बरयली हातूंत मातय अजाप दिसचें ना. गोंयच्या संस्कृतीक इतिहासांतलें तें एक ‘मार’ आयिल्लें यूग म्हूण सदांच याद उरतलें. मुटभर गोंयकारांकच त्या काळार गोंयकारपणाचो, गोंयचे अस्मितायेचो खरो साक्षात्कार जाल्लो. पूण ह्या साक्षात्काराचो बार्का फाटल्यान पोनेळ कसो एक कुड्डो गोंयकारी अहंगड सबाबर गोंयकारांमदीं बोमाडो कसो वयर सरतालो. चड फुगल्यार तो आपणा वांगडा गोंयाक आनी गोंयचे अस्मितायेक नखलामी करतूय आसलो. तेन्ना गोंयकारांक तांच्या गोंयकारपणाविशीं, तांचे संस्कृतीक-बुद्दीक आनी समाजीक जिणेंतल्या साबार संमज-अपसमजांविशीं शिटकावप गरजेचें आसलें. गोंयकाराक दुखयनासतना शादूर करप, चिंतूक लावप आनी समाज मानसाचे काळखाकुडींत माजरा दोळ्यांनी तेळूंक लावप ही एक काळाची गरज आशिल्ली, ती अ.ना.बाबान समर्थपणान पेलली. हें समजल्यार हे लेखांमाळेक आमी दोट्टी तोखणायेची हकदार मानतले. एक, गोंया फुडलीं तत्कालीन आव्हानां पेलपी बरप म्हूण, आनी दुसरें, शैली, भास आनी आशय ह्या सगळ्या आंगांनी कोंकणी साहित्यांतलें लळीत लेखांचें दालन समृद्ध करपी लिखाण म्हूण. वेतां वेतां हाची एक देख दिलेबगर रावं नज.

“सादेछारशीं व्हर्शानंतर हामचा घोवा हाज स्वथंत्र होत हाये ही एक हानंदाची घोष्ट हाहे. घेलीं सादेछारशीं व्हर्शें पुर्थुंझांनी हामचा फा ५२ फा ५२ छळ खेला. हेवडा छळ खेला हस्थाना धेखील हामी हामची संस्कृती थिगवून ठेवली. हाज हापण थ्यांच्या घुलामगिरींतून म्होरखळे झालो. हाजचा हा हानंदाचा थिवस धोव्याच्या इतिहासांत सुव्हर्णाक्षरांनी लिहवून ठेवण्या सारखा हाहे.” (पा. ४८). प्रोफेसोर भासूचे हे ‘कुथणवेले’ लेखकाचें ‘पियाद’ अदीक कुचकुचपी आसा. “त्या दिसाचें कितेंय जावं, पूण आमगेल्या गांवच्या लोकांक प्रोफेसोर भासूले हें भाशण मात भांगराच्या उतरांनी बांदून दवरचें दिसलें. (पा. ४८).

आज देड दसका उपरांतय ह्यो वळी वाचतना हांश्याच्या घसघशावांगडा दोळ्यांतल्यान घळ्ळीत दुकां देंवतात... हाचे परस आनी वेगळी ‘जोड’ विनोदी साहित्याखातीर खंयची आसूं येता?